

بررسی اثربخشی سواد رسانه‌ای بر دانش آموزان مدارس دخترانه متوسطه اول

بتول قاسمی گوربندی*

سمیه صادقی**

چکیده

امروزه در عصری زندگی می‌کنیم که فضای پیرامون ما سرشار از اطلاعاتی است که به وسیله رسانه‌های مختلف تولید می‌شود و در شرایط اشباع رسانه‌ای قرار داریم. با توجه به اهمیت سواد رسانه‌ای کشورهای مختلف آموزش‌های لازم را از مدارس خود شروع کرده‌اند. در پژوهش حاضر، اثربخشی آموزش سواد رسانه‌ای بر دانش آموزان مدارس دخترانه متوسطه اول ناحیه یک بندرعباس بررسی شده است. پژوهش به روش آزمایشی و با نمونه‌گیری مرحله‌ای و انتخاب گروه‌های آزمایش و کنترل، که تعداد هر کدام دانش آموزان آموزش و انتخاب گروه‌های آزمایش و کنترل، که تعداد هر کدام دانش آموز دختر پایه هفتم مدارس دولتی ناحیه یک بندرعباس انجام گرفت و دوره آموزشی برای گروه آزمایش طی یک ترم به اجرا درآمد. براساس نتایج میانگین نمره کلی سواد رسانه‌ای دانش آموزان در هر گروه آزمایشی و کنترل در سطح ضعیف قرار داشت. با اجرای دوره آموزش، میانگین نمره سواد رسانه‌ای دانش آموزان گروه آزمایش نسبت به کنترل افزایش یافته یعنی به سطح خوب رسید. میانگین نمره دانش آموزان گروه آزمایش در توانایی‌های سواد

* کارشناسی آموزش ابتدایی استان هرمزگان شهرستان بندرعباس پردیس فاطمه الزهرا(س)، دانشگاه فرهنگیان اداره آموزش و پرورش شهرستان بندرعباس ناحیه یک آموزشگاه دخترانه ۱۳ آبان

Ghasemi.batool@yahoo.com

** کارشناسی ارشد زیست‌شناسی جانوری استان هرمزگان و دانشگاه پیام نور قسم اداره آموزش و پرورش، شهرستان بندرعباس ناحیه یک آموزشگاه دخترانه پالایشگاه نفت

so.sadeghi2000@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۲۵

رسانه‌ای یعنی توانایی استفاده از رسانه‌ها، تولید و ارسال پیام و تفکر انتقادی افزایش یافت. از این رو می‌توان گفت که آموزش سواد رسانه‌ای به ارتقاء توانایی‌های دانش آموزان در سواد رسانه‌ای دانش آموزان موثر است و توسعه در مدارس ضرورت دارد.

کلید واژه‌ها: سواد رسانه‌ای دانش آموزان مقطع متوسطه شهر بندرعباس، تفکر انتقادی، پیام رسانه‌ای

مقدمه

بیان مساله

براساس تعریف یونسکو در سال ۱۹۵۱ به فردی که توانایی درک (خواندن و نوشتن) متنی ساده در زندگی خود را داشت فرد باسواد گفته می‌شود، همگام با رشد و پیشرفت‌های وسیع در حوزه فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات و سایر تحولات متأثر از این پیشرفت‌ها مفهوم سواد نیز تغییر کرده است با پیدایش و گسترش انقلاب تکنولوژی در دهه ۱۹۸۰، جهان به مرحله جدیدی گام نهاد، که در آن رسانه‌ها ضمن تکامل و تنوع به یکی از اجزای اصلی جوامع بشری تبدیل شده‌اند. بنابراین برای اینکه بتوان در برابر رسانه‌های متعدد، مخاطبینی داشت که در کنار بهره‌برداری آگانه و فعالانه از این رسانه‌ها، خود را مقابل چالش‌ها حفظ نمایند، باید سواد جدیدی ایجاد کرد، پس نیازمند ارائه تعریف گسترده‌تری از سواد و افزایش فضای مفهومی آن هستیم، که معمولاً به معنای توانایی خواندن و نوشتن صرف نیست بلکه بهره‌مندی از تفکر منتقدانه در برخورد با رسانه‌هاست که از آن «سواد رسانه‌ای» یاد می‌شود. در عصر کنونی، رسانه‌های تعاملی جایگاه مهمی را به خود اختصاص داده‌اند. این رسانه‌ها در میان نوجوانان جذابیت خاصی دارند، چنان که زندگی بسیاری از این گروه سنی با فناوری‌های نوین ارتباطی گره خورده است؛ از سوی دیگر توانمندسازی دانش آموزان برای زیستن در این عصر از وظایف نهاد آموزش و پرورش است، زیرا این نهاد زیر بنای توسعه و پیشرفت محسوب می‌شود و معماران فردای کشور را تربیت می‌کند. مقطع دوره اول متوسطه در میان دوره‌های تحصیلی به عنوان حلقه ارتباط بین مدرسه و جامعه از اهمیت بالا و سرنوشت سازی برخوردار است. دانش آموختگان این مقاطع لازم است به سواد رسانه‌ای به عنوان

مهارتی حیاتی برای زندگی در عصر کنونی مجهز شوند. مهارتی که تسلط بر آن برای دانش‌آموزان این مقطع بیش از سایر اقشار جامعه ضرورت دارد. در سند تحول راهبردی نظام تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران در افق چشم‌انداز (۱۳۹۰) به زمینه‌سازی برای مدیریت بهینه محیط رسانه‌ای و کمک به ترویج و تعمیق سواد رسانه‌ای و بهره‌برداری مناسب از محیط نوظهور یادگیری اشاره شده است. سواد رسانه‌ای مراحل مختلفی را پشت سر گذاشته و پا به پای بشر و همراه با تحول رسانه‌ها، متناسب با هر دوره زمانی، گسترش یافته است. امروزه سواد رسانه‌ای بیشتر تحت تاثیر رسانه‌های تعاملی قرار دارد.

از اواسط دهه ۱۹۷۰ میلادی، موضوع سواد رسانه‌ای در برخی کشورها با پیشگامی مورد توجه قرار گرفت. اصلی‌ترین هدف آموزش سواد رسانه‌ای در این کشورها، برطرف کردن نابرابری‌های اطلاعاتی بین کشورهای پیشرفته و عقب‌افتاده بود. برای نمونه، در استرالیا و برخی کشورهای اروپایی، موضوع آموزش سواد رسانه‌ای بر نگاه منتقدانه و خلاق به محصولات رسانه‌ای تاکید دارد و هدف اصلی آن توانمند کردن مخاطبان برای ایجاد تمایز بین ارزش‌های والای فرهنگی و ارزش‌های عمومی محصولات رسانه‌ای است.

در حالی که در برخی از کشورهای انگلیسی‌زبان، مانند اسکاتلند، این آموزش به مثابه بخشی از آموزش مهارت زبانی محسوب می‌شد (طلوعی، ۱۳۹۱، ص ۶۱). ژاپن این سواد را بررسی انتقادی فرآورده‌های رسانه‌ای و نقد و تحلیل واقعیت ایجاد شده از سوی رسانه‌ها به کار می‌برد (کونیومی^۱، ۲۰۰۲، صفحه ۹۵) و بیانیه یونسکو (۱۹۸۲) در زمینه آموزش و پرورش بر فهم افتخاری محیط رسانه‌ای که ما را فرا گرفته. با هدف افزایش اصول شهروندی و مشارکت اجتماعی تاکید دارد. در سال‌های اخیر نیز، به آموزش سواد رسانه‌ای با تاکید بر رسانه‌های دیجیتال توجه زیادی شده است (برایان^۲، ۲۰۱۰، صفحه ۳۲۴). در واقع اینترنت، بزرگ‌ترین تحول در رسانه‌ها، پدید آورد؛ تحولی که مردم را قادر به پذیرش و کار با برنامه‌های کاربردی مختلف کرد (هاپسمن^۳ و استارت^۴، ۲۰۱۲، ص ۰۴) اینک

^۱kunlomi

^۲Brian

^۳Hoechsmanl

^۴Stuatr

رسانه‌ها، تازه‌ای به زندگی ما داده‌اند. نوجوانان دانش‌آموز، از کاربران رسانه‌های نوین هستند و برای استفاده مطلوب و خردمندانه از آن‌ها، نیاز به سواد رسانه‌ای دارند.

به اعتقاد پاتر^۱ که از پیشگامان سواد رسانه‌ای است، دانشجویان (دانش‌آموزان) به طور معمول فکر می‌کند؛ که چیزهای زیادی می‌دانند و آن‌هم به دلیل صرف وقت در کانال‌های رسانه‌ای و تاثیرات ویژه تصاویر است اما متأسفانه حتی از درک اولیه صنعت رسانه‌ای و اثرات آن بی‌خبرند.

برنامه‌ی درسی برای آموزش سواد رسانه‌ای لازم است. برنامه‌ی درسی به محتوای رسمی و غیررسمی، فرایند، محتوا، آموزش‌های آشکار و پنهانی اطلاق می‌شود که از طریق آن‌ها، فراگیر تحت هدایت مدرسه، دانش لازم را به دست آورد، مهارت‌ها را کسب می‌کند و گرایش‌ها، قدرشناسی‌ها ارزش‌ها را در خود تغییر می‌دهد (ملکی، ۱۳۹۱، ص ۳۴).

در حالی که در مدارس بسیاری از کشورها، مباحث کتاب درسی برای پایه‌های مختلف تدریس می‌شود. در کشور ما به تازگی این درس در پایه دهم به صورت اختیاری ارائه شده است. در واقع نوعی شکاف در حوزه آموزش سواد رسانه‌ای در کشور ما و کشورهای دیگر وجود دارد. از سویی سهم یافته‌های پژوهش داخلی به خصوص در سواد رسانه‌ای دانش‌آموزان اندک است. و به پژوهش‌های زیادی بویژه در زمینه تاثیر آموزش سواد رسانه‌ای بر دانش‌آموزان برای رسیدن به برنامه درسی جامع نیاز است.

پژوهش حاضر به ما بازگو می‌کند که رسانه‌ها نقش مهمی در شکل‌گیری و تغییر نگرش اندیشه‌ها و رفتار مخاطبان دارند. پس ضرورت می‌یابد که ما درباره نگرش کودکان و نوجوانان کشورمان به پدیده‌های جهانی شدن رسانه‌ها و تاثیر این نگرش بر نظام ارزشی و هویت آن حساسیت کافی نشان دهیم و آموزش و پرورش کشور خود را برای پاسخگویی مناسب به این چالش عظیم جهانی آماده سازیم.

^۱ Potter

اهمیت و ضرورت پژوهش

با توجه به روز افزون سواد رسانه‌ای در جامعه و پیشرفت‌های قابل ملاحظه‌ای که در این زمینه در سطح جهان صورت گرفته است به جای خالی سواد رسانه‌ای در برنامه‌ی درسی آموزش مدرسه‌ای کشورمان بیشتر می‌شود. بیشتر کشورهای دنیا با حمایت مستقیم یا غیرمستقیم دولت آموزش‌های لازم از طریق رسانه‌ها و برقراری دوره‌های آموزشی به شهروندی ارائه می‌شود. تا نحوه مواجهه با رسانه‌ها را فراگیرنده با توجه به ضرورت و اهمیت موضوع آموزش سواد رسانه‌ای متأسفانه در کشور ما به آن توجه زیادی نشده و مشخص نیست چه زمانی آموزش سواد رسانه‌ای به خصوص برای کودکان و نوجوانان در سطح گسترده و عمومی آغاز می‌شود.

پیشینه پژوهش

سواد رسانه‌ای از دهه ۱۹۶۰ به نحوی فزاینده به عنوان یک چارچوب مهم در زمینه مطالعات رسانه و ارتباطات مطرح شد (دراک^۱، ۲۰۱۶، ص ۱۱۲۵). سواد رسانه‌ای نوعی درک متکی بر مهارت است که می‌توان براساس آن انواع رسانه‌ها را از یکدیگر تمیز داد و انواع تولیدات رسانه‌ای را از یکدیگر تفکیک و شناسایی کرد (شکرخواه ۱۳۸۶، ص ۲۷). سواد رسانه‌ای توانایی دسترسی، درک و ایجاد ارتباطات دریافت‌های گوناگون است (لیونگستون، ۲۰۰۴). در برابر تعریف‌های مزبور که بر عناصر مهارت شناخت و تکنیک‌های بینش تاکید شده در مفهومی دیگر سواد رسانه‌ای در یک استنتاج مفهومی به قرار ذیل مورد توجه قرار گرفته است «سواد رسانه‌ای را می‌توان دسترسی، تجزیه و تحلیل و تولید ارتباط در شکل‌های گوناگون رسانه و مصرف انتقادی محتوا دانست» (هورتون، ۲۰۰۷، ص ۵۴).

براساس تعریف فوق بینش مخاطب، تجزیه و تحلیل و ادراک اهداف رسانه‌ها و داشتن تفکر انتقادی نسبت به محتوای آن‌ها مباحث مورد تاکید سواد رسانه‌ای قلمداد می‌شود. بر این مبنای می‌توان سواد رسانه‌ای را به معنای مجموعه‌ای از مهارت‌ها، نگرش‌ها و دانش‌های لازم به منظور درک و فهم استفاده از انواع مختلف رسانه‌ها دانست که اطلاعات از یک فرستنده به یک گیرنده

^۱Druik

انتقال می‌یابد. محتوای رسانه می‌تواند از قبیل تصاویر، صوت و متن بوده و تبادل بین اشخاص بین یک فرستنده و چندین گیرنده یا برعکس بین چندین فرستنده و یک گیرنده باشد.

سرافین^۱ (۲۰۱۱) در پژوهش خود نحوه پردازش پیام‌های رسانه‌ای را در زمینه‌های مرتبط با تبلیغات بین دانش آموزان و شرکت کننده در دو دوره آموزش سواد رسانه‌ای و دانش آموزان شرکت نکرده بررسی کرد. براساس نتایج این پژوهش، دانش آموزان گروه آزمایش پس از پنج هفته که در دوره آموزشی شرکت کردند، نسبت به مصرف تبلیغاتی خود و آگاهی از تکنیک‌های به کار رفته در تبلیغات، به طور معناداری در سطح بالاتری نسبت به گروه کنترل قرار داشتند. از سوی دیگر، دانش آن‌ها درباره پیام‌های رسانه‌ای، معنایی توجه آگاهانه به رسانه‌ها و پردازش نفر به طور معناداری نسبت به گروه کنترل در سطح بالاتری قرار می‌گرفت. همچنین براساس نتایج پژوهش سینگ^۲ (۲۰۱۲) قرار دادن سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی در هسته اصلی آموزش به منظور ترویج انتقادی و یادگیری مستقل در میان دانش آموزان، امری است که ضروری به نظر می‌رسد. فینگولیویک^۳ و همکاران (۲۰۱۲)، با بررسی سیاست‌های اطلاعاتی و آموزشی در آمریکای لاتین، نشان دادند که برنامه‌های سواد رسانه‌ای در مکزیک و پرو براساس نیاز شکل گرفته تا سطوح بالایی از نابرابری و شکاف دیجیتالی عظیم را که همراه با نفوذ اینترنت ایجاد شده، حل کنند.

عمران و همکاران^۴ (۲۰۱۴) پردازش پیام‌های رسانه‌های اجتماعی را در مواقع اضطراری مورد بررسی قرار داده‌اند. براساس نتایج وی، در مواقع بحرانی و خطرناک، رسانه‌های اجتماعی مبادرت به انتقال اطلاعات می‌کنند. اما مدیریت اطلاعات فزاینده، پیام‌ها در رسانه‌های اجتماعی است.^۵

سور و همکاران (۲۰۱۴) نیز در پژوهش خود به بررسی نیازهای آموزشی سواد رسانه‌ای در مدارس ترکیه پرداخته‌اند. مصاحبه آن‌ها با معلمان نشان می‌دهد درک دانش آموزان از رسانه‌ها

^۱Serafin

^۲Singn

^۳Finguelievicn

^۴Lmran

^۵Sur

نسبت به قبل از دوره‌ی آموزشی معنادار است. نتایج لی^۱ (۲۰۱۶) در هنگ کنگ هم مشخص کرده است که برگزاری دوره‌های آموزشی سواد رسانه‌ای، ارتباطات، میزان همکاری، تفکر انتقادی و خلاقیت دانش‌آموزان افزایش می‌دهد.

نتایج پژوهش تقی‌زاده (۱۳۹۰)، حاکی از آن است که سواد رسانه‌ای دانش‌آموزان دبیرستانی شهر کرمان در سطح متوسط به پایین است و آنان اطلاعات اندکی درباره رسانه‌ها، مالکیت و عوامل اقتصادی، فرهنگی دارند. دانش‌آموزان کمتر با برنامه‌ریزی قبلی از رسانه‌ها استفاده می‌کنند و اعتمادزای به محتوای اینترنت دارند. همچنین سلیمان و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که دانشجویان و دانش‌آموزان تهرانی به دلیل ضعف در بعد ادراکی سواد رسانه‌ای، قادر به انتخاب آگاهانه از میان فرستنده‌های متعدد، اقدام مستقل و کنترل در مرحله مصرف نیستند و نیاز به آموزش دارند تا به ابزار تحلیل و ارزیابی تولیدات رسانه‌ای مجهز شوند.

چارچوب نظری

از سواد رسانه‌ای تعاریف زیادی ارائه شده است. به اعتقاد ثومن^۲ (۱۹۹۵) سواد رسانه‌ای در سه لایه عمل می‌کند. لایه اول، اهمیت برنامه‌ریزی شخصی در نحوه استفاده از رسانه‌هاست، در لایه دوم، مخاطب به جنبه‌های نامحسوس‌تر رسانه‌ای توجه می‌کند و به پرسش‌ها و موضوعات عمیق می‌پردازد. لایه سوم نیز، مهارت‌های لازم برای تماشای انتقادی رسانه‌هاست با این مهارت‌ها، مخاطب به تجزیه و تحلیل و پرسش درباره چارچوب ساخت پیام و جنبه‌های جا افتاده در آن می‌پردازد.

همچنین سواد رسانه‌ای به دانش، مهارت‌ها و توانایی‌هایی اشاره دارد که برای استفاده و تفسیر رسانه‌ها مورد نیاز است. سواد رسانه‌ای گونه‌ای از سواد انتقادی است که شامل تحلیل، ارزیابی و باریک‌اندیشی انتقادی است. (باکینگهام، ترجمه سرافراز، ۱۳۸۹ ص ۸۵ و ۱۹۲). از سوی دیگر، سواد رسانه‌ای، ارتقا بخشیدن به درک مخاطبان است تا بررسی چگونگی کار و ساختار، انعکاس

^۱ Lee

^۲ Thoman

واقعیت‌ها و معنا سازی در رسانه‌ها برای دانش آموزان لذت بخش باشد. هدف دیگر توانمند ساختن دانش آموزان برای تولیدات رسانه‌ای است (دانکن^۱، ۲۰۰۶).

بر اساس نظریه جمیز پاتر، سواد رسانه‌ای از سه بلوک، شامل منبع شخصی ساختارهای دانش و مهارت‌ها ساخته شود. منبع شخصی، اهداف انگیزشی مخاطبان از رسانه‌ها را توضیح پذیر می‌کند و برخورداری مخاطبان از رسانه‌ها پیوستاری از کنش فعالانه تا منفعل را در بر می‌گیرد. ساختارهای دانش مجموعه اطلاعات برنامه ریزی شده در حافظه فرد هستند که خود به خود ایجاد نمی‌شوند. بلکه با توجه و دقت ساخته می‌شوند. پاتر در حالی که سواد رسانه‌ای را در مجموعه‌ای از چشم اندازه‌ها می‌داند که بطور فعالانه، برای قرار گرفتن در معرض رسانه از آن‌ها بهره برداری می‌کنیم، بر پردازشگری اطلاعات، برای درک معنا و تفسیر پیام‌هایی که با آن‌ها مواجه می‌شویم صحه می‌گذارد. (پارتریال ۲۰۰۸، صص ۱۵-۱۲).

در حالی که از نگاه یونسکو، سواد اطلاعاتی بر اهمیت دسترسی به اطلاعات و ارزیابی و استفاده حرفه‌ای از آن تاکید دارد، سواد رسانه‌ای بر درک کارکرد رسانه‌ها در جهت استقلال فردی تاکید می‌کند (یونسکو ۲۰۱۱، ص ۱۸). در مجموع با بررسی مفاهیم یکی از رویکردهای مطرح در آموزش سواد رسانه‌ای و مورد استفاده در این پژوهش، رویکرد انتقادی است که با در نظر گرفتن بسیاری از نظرات اساسی درباره سواد رسانه‌ای پنج مفهوم اصلی و نیز سوالات کلیدی مرتبط با آن را مطرح می‌کند. این رویکرد به گونه‌ای کاربردی با طرح سوالاتی پیرامون رسانه، ساختارهای دانش و مهارت‌های مخاطبان را در برخورد با پیام‌های رسانه‌ای ارتقاء می‌دهد (مرکز سواد رسانه‌ای) این مفاهیم را به قرار زیر بیان می‌دارد.

جدول ۱: مفاهیم کلیدی سواد رسانه‌ای انتقادی (موسون ۱۹۹۷: ۳۳)

ردیف	عنوان	مفهوم
۱	اصل و شفافیت	تمام اطلاعات به لحاظ اجتماعی نیز ساخته می‌شوند.
۲	زبان رمزها و	رسانه‌ها از زبان‌هایی با رمزها و قواعد ویژه استفاده می‌کنند.

^۱ Duncan

قواعد		
۳	رمزگشایی مخاطب	افراد و گروه‌ها می‌توانند در کی شمایه و متفاوت از پیام رسانه‌ای داشته باشند.
۴	بازنمایی (محتوا و پیام)	رسانه‌ها در بردارنده ایدئولوژی، گفتمان و دیدگاه‌هایی هستند که روابط قدرت و سلسله مراتبی را انتقال می‌دهند.
۵	انگیزه	اکثر رسانه‌ها از لحاظ اقتصادی انگیزه شده و سازماندهی می‌شوند.

روش‌شناسی

هدف کلی

هدف اصلی این پژوهش بررسی اثربخشی سواد رسانه‌ای بر دانش‌آموزان مدارس دخترانه متوسطه اول ناحیه یک بندرعباس

اهداف ویژه

- ۱- بررسی و مقایسه اثربخشی سواد رسانه‌ای در بین دانش‌آموزان دختر متوسطه ناحیه یک بندرعباس ۹۸-۹۹
- ۲- بررسی اثربخشی موضوع آموزش سواد رسانه‌ای در بین دانش‌آموزان دختر متوسطه ناحیه یک بندرعباس ۹۸-۹۹
- ۳- بررسی اثربخشی آموزش سواد رسانه‌ای در تفکر انتقادی بین دانش‌آموزان دختر متوسطه ناحیه یک بندرعباس

فرضیه‌ها

- به نظر می‌رسد دوره آموزش سواد رسانه‌ای در بین دانش‌آموزان و نبود آموزش در مدارس رابطه‌ای معناداری وجود دارد.

- به نظر می‌رسد دانش آموزانی که در آموزش سواد رسانه‌ای شرکت کنند توانایی بیشتری در استفاده از رسانه‌ها خواهند داشت تا دانش آموزانی که شرکت نکردند.
- به نظر می‌رسد دانش آموزانی که در آموزش سواد رسانه‌ای شرکت می‌کنند تفکر انتقادی بالاتری نسبت به دانش آموزانی که شرکت نکرده باشند.
- به نظر می‌رسد بین آموزش سواد رسانه‌ای دختران متوسطه اول و استفاده هدفمند آن‌ها از رسانه‌ها و تولید و ارسال پیام‌های رسانه‌ای ارتباط معناداری دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کمی و روش آزمایشی انجام گرفته است. جامعه آماری همه دانش آموزان دختر مقطع متوسطه ناحیه یک بندرعباس را در سال ۹۹-۹۸ را شامل می‌شود. برای نمونه‌گیری و تعیین گروه‌های کنترل و آزمایش از نمونه‌گیری چند مرحله‌ای استفاده شده است. در ابتدا مدارس متوسطه دخترانه دولتی از غیردولتی جدا شده‌اند. پس مدارس دخترانه دولتی را انتخاب کرده و به صورت تصادفی دو مدرسه دولتی در ناحیه یک تعیین گردید. در ادامه از هر مدرسه ۴ کلاس انتخاب گردید که دانش آموزان پایه هفتم بودند. همه ی دانش آموزان پایه هفتم بودند. همه ی دانش آموزان پایه هفتم یک مدرسه در گروه کنترل و همه دانش آموزان پایه هفتم مدرسه دیگر به عنوان گروه آزمایش در این پژوهش شرکت داشتند. دوره آموزشی سواد رسانه‌ای برای گروه پیش آزمون به مدت یک ترم به ازای هر هفته یک جلسه به مدت ۷۵ دقیقه برای گروه آزمایش پرداخت. در پایان نیز پس از آزمون در هر دو مدرسه اجرا شد. در این پژوهش گروه آزمایش آموزش سواد رسانه‌ای را به مدت ۱۵ جلسه دریافت کردند که محتوای آموزشی شامل موارد زیر بوده است.

شناخت پایگاه‌های اینترنتی - بخش‌ها و امکانات ویژگی‌های شناخت و ویژگی‌های رادیو، تلویزیون و فیلم‌ها همراه با تاریخچه، شناخت بازی‌های رایانه‌ای با ویژگی، مزایا و معایب، آشنایی با شیوه‌های اقناع مخاطب در گونه‌های مختلف رسانه‌ای، شناسایی محتوای رسانه‌ای در ابعاد مختلف، چالش‌ها و مخاطرات در فضای مجازی با اصول، قواعد و زبان رسانه‌های مختلف، تولید

محتوای رسانه‌ای مثل پوستر، بلاگ، پیام‌های پنهان و آشکار در رسانه‌ها نقد فیلم و انیمیشن. پیام‌های پنهان و آشکار در رسانه‌ها و تفکرات رقابتی.

بحث درباره یافته‌ها

یافته‌های نتایج پژوهش

با توجه به اطلاعات جدول ۲، آزمودنی‌ها به تعداد ۲۴۰ نفر از دختران پایه هفتم صورت گرفته است که در هر مدرسه در قالب ۴ کلاس مشغول به تحصیل در این پایه می‌باشند. که در دو مرحله پیش آزمون و پس آزمون قرار گرفته اند.

جدول ۲: ویژگی جمعیت دو گروه پیش آزمون و پس آزمون

درصد	تعداد	گروه	نوع آزمون	تعداد کلاس	ویژگی‌ها	
۵۰	۱۲۰	آزمایش کنترل	پیش آزمون	۴	دختر پایه هفتم	جنس و پایه تحصیلی
۵۰	۱۲۰	دختر پایه هفتم	پس آزمون	۴	دختر پایه هفتم	جنس و پایه تحصیلی
۱۰۰	۲۴۰			۸	کل	

با توجه به اطلاعاتی که از جدول شماره ۳ بدست می‌آید متوجه می‌شویم که بین واریانس گروه‌ها در متغیرهای پژوهش در مرحله پیش آزمون تفاوت معناداری وجود ندارد. از این رو می‌توان گفت که دانش‌آموزان در دو گروه، همگن هستند. سطح هر متغیر در هر گروه آزمایش و کنترل نیز در پیش آزمون‌ها یکسان است.

جدول ۳: نتایج پیش آزمون یوآر رسانه‌ای و مهارت‌ها

متغیر	مراحل	گروه	میانگین و انحراف استاندارد	سطح
استفاده از رسانه‌ها	پیش آزمون	آزمایش	۱,۶۶(۰,۳۹)	خیلی ضعیف

خیلی ضعیف	۱,۶۹(۰,۳۶)	کنترل		
ضعیف	۲,۲۶(۰,۵۰)	آزمایش	پیش آزمون	تولید و ارسال پیام
ضعیف	۲,۲۴(۰,۵۱)	کنترل		
متوسط	۲,۴۵(۰,۷۵)	آزمایش	پیش آزمون	تفکر انتقادی
متوسط	۲,۵۰(۰,۵۵)	کنترل		
ضعیف	۲,۲۰(۰,۳۷)	آزمایش	پیش آزمون	کل : سواد رسانه ای
ضعیف	۲,۱۹(۰,۴۰)	کنترل		

با توجه به ارائه اطلاعات ۴ و مقایسه آن با اطلاعات جدول ۴ و مقایسه آن با اطلاعات جدول ۳ می‌توان ذکر کرد که در مجموع سطح رسانه‌ای دانش‌آموزان گروه آزمایش از «ضعیف» به «خوب» رسیده است اما سطح سواد رسانه‌ای گروه کنترل، در همان سطح قبلی باقی مانده است.

جدول ۴: مقایسه سواد رسانه‌ای و مهارت‌های سازنده بین دانش‌آموزان گروه آزمایش و کنترل

براساس اختلاف میانگین در پس آزمون

اختلاف میانگین	سطح	میانگین و انحراف استاندارد	گروه	عناصر سازنده سواد رسانه ای
۰,۸۹	متوسط	۲,۶۲(۰,۳۷)	گروه	توانایی دسترسی و استفاده از رسانه ها
	خیلی خوب	۱,۳۷(۰,۲۸)	آزمایش	
۱,۹۰	خوب	۳,۴۳(۰,۶۰)	کنترل	توانایی تولید و ارسال پیام
	متوسط	۲,۷۹(۰,۷۵)	آزمایش	
۱,۵۳	خیلی خوب	۴,۳۰(۰,۷۵)	کنترل	تفکر انتقادی
	متوسط	۲,۷۸(۰,۵۵)	آزمایش	

۱,۲۶	خوب	۳,۶۶(۰,۲۷)	کنترل	کل سواد رسانه ای
	ضعیف	۲,۴۰(۰,۳۰)	آزمایش	

بررسی فرضیه‌ها

با توجه به نتایج آزمون آماری که از جدول شماره ۴ به دست آمده است می‌توان گفت که دانش‌آموزانی که در دوره آموزش سواد رسانه‌ای شرکت کرده‌اند توانسته‌اند توانایی‌های خود را در استفاده از رسانه‌ها و تولید و ارسال پیام تفکر انتقادی نسبت به دانش‌آموزانی که شرکت نکرده‌اند افزایش دهند.

نتیجه‌گیری

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش که با هدف بررسی آموزش رسانه‌ای دانش‌آموزان دختر متوسطه اول انجام گرفت. در پژوهش انجام گرفته پی بردیم که کشورهای مختلف، آموزش سواد رسانه‌ای را در برنامه‌های درسی خود گنجانده‌اند. که این حرکت از کشور کانادا شروع و به تدریج در جهان فراگیر شده است. پس ما نیز باید در این زمینه وارد عمل شویم.

نتایج این پژوهش با یافته‌های کارشناسان یونسکو (۲۰۱۱) و مطالعات دیگر (ثومن، ۱۹۹۵، پاتر ۲۰۰۸، باکینگهام ۱۳۸۹ و تقی زاده ۱۳۹۵ هم خوان است.

اجرای دوره آموزش سواد رسانه‌ای به شناخت بهتر انواع رسانه‌ها در دانش‌آموزان شرکت کرده و توانایی‌های استفاده مطلوب از رسانه‌ها را در آنان ارتقاء بخشیده است.

نتایج به دست آمده در خصوص تاثیر دوره آموزش سواد رسانه‌ای با پژوهش‌های شاه حسینی (۱۳۹۲)، سرافین (۲۰۱۱) سور و همکاران (۲۰۱۴) ولی (۲۰۱۶) در یک راستا قرار دارد. آنان نیز نشان داده‌اند آموزش سواد رسانه‌ای، مهارت‌های دانش‌آموزان را در استفاده از رسانه‌ها و ارزیابی انتقادی پیام‌های رسانه‌ای افزایش می‌دهد.

با توجه به این پژوهش و پژوهش‌های اشاره شده می‌توان نتیجه گرفت که آموزش سواد رسانه‌ای در مدارس از اهمیت زیادی برخوردار است. سواد رسانه‌ای در مدارس را به عنوان استفاده

هوشمندانه، فعالانه و پویا از رسانه‌ها هموار می‌کند. ارتقای این مهارت می‌تواند نقش فعال تری برای دانش آموزان در استفاده از رسانه‌ها و بویژه رسانه‌های دیجیتال در جامعه اطلاعاتی و عصر جهانی شدن قایل شود. دانش آموز برخوردار از سواد رسانه‌ای بالاتر، ساختارهای دانش خود را در زمینه‌های مختلف محکم‌تر می‌سازد.

پیشنهادات

- * پیشنهاد می‌شود آموزش رسانه‌ای از همان مقطع ابتدایی صورت گیرد.
- * پیشنهاد می‌شود آموزش سواد رسانه‌ای با روش‌های کمی و کیفی در پایه‌های مختلف انجام گیرد.
- * پیشنهاد می‌شود صدا و سیما برنامه‌های آموزشی سواد را ارائه کنند.
- * پیشنهاد می‌شود ایجاد مراکز ملی آموزش سواد رسانه‌ای یا مشارکت دانشگاه‌های دولتی و غیر دولتی

منابع

- باکینگهام، دیوید (۱۳۸۹) آموزش رسانه‌ای (ترجمه حسین سرافراز) تهران، دانشگاه امام صادق.
- پاتر، جمیز (۲۰۰۸) بازشناسی رسانه‌های جمعی با رویکرد سواد رسانه‌ای ترجمه امیر یزدیان، پیام آزاد و منادعلی، قم مرکز پژوهش‌های اسلامی.
- تومن، الیزابت، مهارت‌ها و راهبردهای آموزش سواد رسانه‌ای ترجمه حسن نورایی فصلنامه رسانه سال دوازدهم ۱۳۸۰.
- تقی زاده، عباس (۱۳۹۰)، بررسی سواد رسانه‌ای دانش آموز دختر و پسر مقطع متوسطه، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی تهران.
- سلیمان، سفر، خسروی، فریبرز و حداد، زهرا (۱۳۹۲) ارزیابی سواد رسانه‌ای دانشجویان و دانش آموزان، شهر تهران، رسانه ۱۶.

- سند تحول راهبردی نظام تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران در افق چشم‌انداز (۱۳۹۰)، مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی، تهران، وزارت آموزش و پرورش.
- سلطانی فرمحمد (۱۳۸۶)، سانسور با سواد رسانه‌ای فصل نامه رسانه شماره ۶۸، صفحات ۱۰۷ - ۱۲۲.
- شاه حسنی، وحیده (۱۳۹۲)، نقش آموزش تفکر انتقادی و سواد رسانه‌ای در بازگشایی پیام، پایین نامه کارشناسی ارشد واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی تهران.
- شکرخواه، یونس (۱۳۸۶)، «سواد رسانه‌ای» فصلنامه رسانه شماره ۶۸، صفحات ۲۷-۳۲.
- طلوعی، علی (۱۳۹۱)، سواد رسانه‌ای، در «آدی بر شیوه یادگیری و سنجش»، تهران دغتر مطالعات و برنامه ریزی رسانه‌ها.
- ملکی، حسن (۱۳۹۱)، برنامه ریزی درسی (راهنمای عمل)، تهران مدرسه.